

PANITIKAN SA PANAHOON NG HIMAGSIKAN

II. LESSON PROPER

Sanligang Kasaysayan

Nabigo ang mga Propagandista sa inaasahang pagbabago sa mapayapang paraan. Ang pamahalaan ay naging bingi sa kanilang mga kahilingan. Hindi naisagawa ang mabubuting balak ng Inang Espanya sapagkat nasasalungat agad ng mga prayle. Nagpatuloy ang pamahalaan at simbahan sa pag-aapi, pagsasamantala, paghamak at labis na paghihigpit sa mga Pilipino. Bunsod sa pangyayaring ito,

itinatag ni Bonifacio at ng iba pa niyang mga kasama sa “La Liga Filipina” ang Kataas-taasan Kagalang-galangang Katipunan ng mga Anak ng Bayan (K.K.K) Pawang pagtuligsa sa pamahalaan at simbahan ang naging laman ng panitikan at mga payo sa mga Pilipino na gumising, magkaisa at lumaban upang matamoang hinahangad na pagbabago at kalayaan.

Himagsikan Laban sa Kastila

Ang pagkakatapon kay Rizal sa Dapitan noong 1892 ang naging babala sa pagtatagumpay ng mga propagandista. Gayunman, hindi naman nanlupaypay ang mga ibang masigasig sa paghingi ng reporma.

Ang iba’y hindi naniniwalang reporma ang kailangan, naniniwala silang kailangan na ng marahas na pagbabago. Nagbago ang takbo ng panahon sa pagkakatatag ng Katipunan noong gabi mismo nang mabalitaang ipinatapon si Rizal sa Dapitan.

Si Andres Bonifacio kasama nina Velentin Diaz, Teodoro Plata, Ladislao Diwa, Deodato Arellano at ilan pang may diwang makabayan ay lihim na nagpulong noong ika-7 ng Hulyo, 1892 sa isang bahay sa Azcarraga.

Itinatag nila ang Kataastaasang Kagalang-galangan na Katipunan nang manga Anak nang Bayan (K.K.K.) o Katipunan. Nagsanduguan sila at inilagda sa pamamagitan ng kani-kaniyang mga dugo ang kanilang pangalan bilang kasapi ng samahan.

Ang mga manunulat na natampok sa panahong ito’y sina Andres Bonifacio (Ama ng Katipunan) at Emilio Jacinto (Utak ng Katipunan). Kabilang dito Pio Valenzuela. Ang wikang natatampok nang panahong ito’y ang Tagalog.

Kung sa panulat man ni Bonifacio’y sinasabi niyang ang dapat mabatid ng mga Tagalog, mababasa namang ang tinutukoy dito’y ang mamamayang Pilipino, hindi naman niya matatawag

na mga Pilipino sapagkat ang mga Pilipino noo'y ang mga Kastilang ipinanganak sa Pilipinas, hindi rin naman maaaring gamitin ang Indio sapagkat ito'y panlilibak ng mga Kastila.

Nang naging aktibo ang mga Katipunero, gabi- gabi'y may pagpupulng sila at nadarama ng mga Kastila na may nagaganap sa kapaligiran lalo na sa Kamaynilaan at sa Gitnang Luzon.

Noong ika-19 ng Agosto, 1896, nabunyag kay Padre Mariano Gil sa pamamagitan ni Teodoro Patiño ang tungkol sa Katipunan. Dahil sa pangyayaring ito, wala nang iba pang magagawa kundi ang makiaglabanan. Kaya noong ika-23 ng Agosto, ipinahayag nina Bonifacio ang kanilang layunin sa pakikipaglaban. Kaya noong ika-23 ng Agosto, ipinahayag nina Bonifacio ang kanilang layunin sa pakikipaglaban sa Pugad- lawin. Pinunit nila ang kanilang mga sedula at isinigaw ang "Mabuhay ang Pilipinas!"

Mga Pahayagan Noong Panahon ng Himagsikan

Hindi naging mabisa noong panahon ng Himagsikan ang mga katha. Ang mga sanaysay at pahayagan ang naging behikulo sa pagpapatid sa mga tao ng mga tunay na nangyayari sa kapaligiran.

Ito ang naging mabisang tagaakay sa mga tao upang tahakin ang landas tungo sa pagkakaroon ng kalayaan Ilang sa mga pahayagan noon ang:

1.) Kalayaan - ang pamansag ng Katipunan. Itinatag ito noong 1896. Pinamatnugutan ito ni Pio Valenzuela.

2.) Diario de Manila - ang pantulong ng Kalayaan. Natagpuan ng mga kastila ang limbagan nito kaya't may

katibayan sila sa mga plano ng mga Katipunero.

3.) El Heraldo de la Revolucion - Makalawa sa isang linggo kung lumabas ang pahayagang ito.

Limbag ito sa Unang Republika ng Pilipinas noong 1898. Itinaguyod nito ang kaisipang pampulitika. Nang lumaon,

naging Heraldo Filipino ang pangalan nito at kalaunan ay naging Indice Official at Gaceta de Filipinas.

Tumagal ang pahayagang ito mula ika- 28 ng Desyembre, 1898 hanggang kalagitnaan ng 1899. Layon nitong pag-alabin ang damdaming makabayan tulad din ng mga naunang pahayagan.

4.) La Independencia - Naging patnugot nito si Antonio Luna. Itinatag ito noong ika- 3 ng Setyembre, 1898.

- 5.) La Republika Filipina - Pinamatnugutan at itinatag ni Pedro Paterno noong 1898.
- 6.) Ang Bayang Kahapis-hapis - Lumabas noong ika-24 ng Agosto, 1899.
- 7.) Ang Kaibigan ng Bayan - Lumabas noong 1898)
- 8.) Ang Kalayaan - Tagapamalitang Tagalog at Capampangan, Tarlac, 1899.

Himagsikan Laban sa Amerikano

Patuloy ang pakikipaglaban ng mga Pilipino sa mga Kastila. Ang Gobernador – Heneral noo’y si Primo de Rivera. Hindi niya makumbinsi ang mga Pilipino upang magsalong ng sandata. Nagkaroon ng tinatawag na Republika ng Biak-na-Bato. Si Aguinaldo ang pangulo.

Si Mariano Trias ang pangalawang pangulo. Ang Saligang-Batas nito’y nilagdaan noong unang araw ng Nobyembre, 1897 sa tulong ni Pedro Paterno, nalagdaan ang panig ng Pilipino at Kastila na kinatawan nina Paterno at Rivera.

Napagkasunduang si Aguinaldo’y kusang magpapatapon sa ibang bansa at si Primo de Rivera’y magkakaloob ng malaking halaga sa mga rebelde’t mga pamilya ng mga nasalanta sa himagsikan.

Natatag ang unang Republika noong ika-12 ng Hunyo, 1898. Narinig sa unang pagkakatao ang Marcha Nacional Filipino ni Juan Felipe. Itinaas ang bandila ng Pilipinas na ginawa sa Hong Kong nina Marcela Agoncillo.

May mga diplomatikong nagsisikap upang ganap na makamit ang kalayaan ngunit ang Kasunduan sa Paris ang siyang isinakatuparan ng mga Amerikano. Na ang Pilipinas ay sasakupin ng mga Amerikano.

Naganap ito noong Disyembre, 1898. Hindi tumutugot ang mga Pilipino sa pakikipaglaban. Ang panulat ay mabisa pa ring sandata sa pagpapahayag ng mga niloloob ng sambayanan at sa panahong ito, ang pangalan naman ni Mabini ang natampok

Andres Bonifacio

- Si Andres Bonifacio, Supremo ng Katipunan ay isinilang sa Tondo, Maynila noong Nobyembre 30, 1863
- Kinilalang “Ama ng Demokrasya sa Pilipinas” at tinagurian ding “Dakilang Maralita” at “Dakilang Plebeyo”

- Sa sariling pagsisikap, napalawak niya ang kanyang kaalaman. Binasa ang mga talambuhay ng mga naging pangulo ng Estados Unidos
- Ang nobelang “Noli Me Tangere” at “El Filibusterismo” ni Rizal ang siyang naging inspirasyon upang itaguyod ang K.K.K
- May sagisang panulat na May Pag-asa, Bagumbayan at Agap-ito

Mga Akda ni Bonifacio:

1. Pag-ibig sa Tinubuang Lupa- isang tulang nagpapakilala ng malaking pag-ibig sa Inang Bayan, ang

kamatayan ay handang harapin kung ang dahilan ay pagtatanggol sa kalayaan ng Bayan.

2. Ang Dapat Mabatid ng mga Tagalog- isang paglalagom ng kasaysayan ng Pilipinas, isinasaad dito ang

magandang kalagayan ng pamumuhay ng mga Pilipino bago dumating ang mga kastila.

3. Katapusang Hibik ng Pilipinas- pagdurugtong sa tulang “Hibik ng Pilipinas sa Espanya” na sinulat ni

Herminigildo Flores

4. Katungkulang Gagawin ng mga Anak ng Bayan- kartilya ng Katipunan na sinulat ni Andres Bonifacio

5. Katipunan ng Mararahas na mga Anak ng Bayan- isang panawagan sa mga kababayan upang ihanda ang

kalooban sa pakikipaglaban.

Emilio Jacinto (1875-1899)

- Isinilang sa Tundo, Maynila noong Disyembre 15, 1875
- Tinaguriang “Utak ng Katipunan” at tumayo bilang kanang kamay ni Andres Bonifacio
- Sagisag panulat na Dimas-ilaw at Pingkian

- Naging patnugot siya ng “Kalayaan”, ang pahayagan ng Katipunan na miminsang lumitaw noong Enero 18, 1896.
- Sumapi sa Katipunan sa gulang na labingwalo
- Siyang lubhang nasugatan sa isang labanan sa Laguna noong Abril 1899 at pagkalipas lamang ng isang linggo siya’y namatay

Mga Akda ni Jacinto:

1. Mga Aral ng Katipunan ng mga A.N.B - kartilyang binubuo ng labintatlong aral na dapat sundin ng mga kasapi. Ito ang ginamit na kartilya ng katipunan
2. Liwanag at Dilim - ito’y katipunan ng mga sanaysay na may iba’t-ibang paksa katulad ng “Ang Ningning at ang Liwanag” at “Ang Tao’y Magkakapantay.”
3. A Mi Madre - isa itong madamdaming oda.
4. A La Patria (Sa Bayang Tinubuan)- ipinapalagay na ang tula niya sa Kastila ang siyang “obra maestra”
5. Pahayag - ito’y isang manipestong humihikayat sa mga Pilipino na ipaglaban ang kanilang kalayaan at humiwalay sa Espanya
6. Sa May Nasang Makisanib sa Katipunang Ito- naglalaman ito ng mga pamantayang dapat na ugaliin ng mga sasapi sa Katipunan.

Apolinario Mabini (1864-1903)

- Isinilang sa Talaga, Tanauan Batangas noong Hulyo 22, 1864 at namatay sa daang Nagtahan noong Mayo 12,1903
- Nagtapos siya sa mataas na paaralan ng San Juan de Letran at tinapos ang Batsilyer ng Sining noong 1885
- Ipinagpatuloy ang pag-aaral bilang abogasya sa Unibersidad ng Santo Tomas. Habang nagaaral bilang abogasya, siya’y dinapuan ng karamdamang pagkamatay ng katawan at naging isang paralitiko.
- Binilanggo ng mga Kastila si Mabini dahil sa pagiging maka - Bonifacio at pinakawalan noong Hunyo 1897

- Ginawa siyang kanang kamay ni Hen. Emilio Aguinaldo nang matatag ang Republika ng Pilipinas sa pamumuno ng heneral
- Katulong sa pagbalangkas ng Saligang Batas ng Malolos at tinaguriang “Utak ng Himagsikan” at tinawag ring “Dakilang Lumpo

Mga Akda ni Mabini:

1. El Verdadero Decalogo (Ang Tunay na Sampung Utos)
2. El Simil Alejandro (Ang Katulad ni Alejandro) - ipinatapon siya sa Guam dahil sa akdang ito na tumutuligsa
sa pamahalaang Amerikano
3. Sa Bayang Pilipino - ito’y salin buhat sa akda niyang sinulat sa kastila na “El Pueblo Filipino”
4. El Desarrollo y Caida de la Republica Filipina - naglalaman ito ng paliwanag sa pagtaas at pagbaba ng Republikang Pilipino
5. Programa Constitucional dela Republika Filipina - ito ang palatuntunang pansaligang batas ng Republika ng Pilipinas at nilalaman ang mga balak para sa pambansang pamahalaan at edukasyon.

Jose Palma (1876-1903)

- Isang kawal ng himagsikan na isinilang sa Tundo, Maynila noong Hunyo 6,1876
- Kapatid niya si Rafael Palma na naging pangulo ng Unibersidad ng Pilipinas
- Nakatagpo niya sa Ateneo de Manila si Hen. Gregorio H Del Pilar na naging pinakabatang heneral ng hukbong manghihimagsik
- Kumatha ng mga liriko at nagpalimbag ng isang aklat ng mga tula noong siya’y labingpitong taong gulang pa lamang.
- Pinamagatang “Melancolicas” ang aklat ng mga tulang nailimbag
- Siya ang naglapat ng mga titik ng “Pambansang Awit ng Pilipinas” na nilapatan naman ng musika ni Julian Felipe.

Mga Akda ni Palma:

1. Himno Nacional Filipino- titik ng Pambansang Awit na nagpapatunay ng kanyang masining at marubdob na pag-ibig sa inang bayan.

2. De Mi Jardin- tulang nagsasaad ng pangungulila sa minamahal
3. Melancolicas (Mga Panimdim)- aklat ng katipunan na kanyang sinulat na mga tula.

Mga Pahayagan sa Panahon ng Himagsikan:

1. Heraldo de la Revolucion - naglalathala ng mga dekreto ng pamahalaang mapanghimagsik, balita at mga akda sa Tagalog.
2. La Independencia- pinamatnugot ni Antonio Luna na naglalayon ng pagsasarili ng Pilipinas.
3. La Republika Filipina- itinatag ni Pedro Paterno noong 1898
4. La Libertad- pinamatnugutan ni Clemente Zuleta.